

УДК 336.1

JEL H 61

DOI 10.33244/2617-5932.7.2021.176-183

М. В. Тимоць,*к.е.н., доцент,**професор кафедри управління
та адміністрування**Університет Короля Данила,**м. Івано-Франківськ, Україна**e-mail:m.tymots@gmail.com***ORCID ID 0000-0001-9369-490X**

ОЦІНКА СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Проаналізовано структуру та динаміку доходів Державного бюджету України. Обґрунтовано причини структурних змін у частині податкових та неподаткових надходжень бюджету. Проведено аналіз динаміки питомої ваги доходів у ВВП за 2015–2019 рр. Встановлено, що збільшення дохідних джерел можливе лише в умовах успішного функціонування реального сектору економіки, що забезпечуватиме стабільну фінансово-економічну основу для формування доходів бюджету. Вирішення проблем збільшення дохідної частини бюджету, оптимізації її структури, стане можливим за рахунок регулювання податкового навантаження, оптимального рівня розподілу і перерозподілу новоствореної вартості між усіма суб'єктами суспільних відносин.

Ключові слова: *доходи бюджету, структура, динаміка, податкові надходження, фінансові ресурси*

М. В. Тимоць. Оценка структуры доходов государственного бюджета Украины

Проанализированы структура и динамика доходов Государственного бюджета Украины. Обоснованно причины структурных изменений в части налоговых и неналоговых поступлений бюджета. Проведен анализ динамики удельного веса доходов в ВВП за 2015–2019 гг. Установлено, что увеличение доходных источников возможно лишь в условиях успешного функционирования реального сектора экономики, что обеспечивает стабильную финансово-экономическую основу для формирования доходов бюджета. Решение проблем увеличения доходной части бюджета, оптимизации ее структуры, станет возможным за счет регулирования налоговой нагрузки, оптимального уровня распределения и перераспределения вновь созданной стоимости между всеми субъектами общественных отношений.

Ключевые слова: *доходы бюджета, структура, динамика, налоговые поступления, финансовые средства.*

Метою статті є аналіз динаміки та структури доходів Державного бюджету України, визначення основних проблем наповнення дохідної частини бюджету, а також формування

пропозицій щодо оптимізації та підвищення ефективності процесу формування та використання фінансових ресурсів держави.

Постановка проблеми. У сучасних умовах бюджетного реформування актуальною є проблема формування стабільної фінансової бази для реалізації усіх функцій та завдань, покладених на органи державної влади і місцевого самоврядування. При цьому повинен забезпечуватися безперервний процес бюджетних надходжень, пошуку альтернативних джерел формування доходів бюджетів, виявлення відповідних резервів їхнього зростання, а також їх оптимізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державний бюджет є важливим інструментом ефективного реалізації фінансової політики, оскільки бюджетна система є основною ланкою державних фінансів. Такий централізований фонд грошових коштів охоплює весь комплекс розподільчих і перерозподільчих відносин у суспільстві за рахунок участі як фізичних, так і юридичних осіб.

Вагоме місце в економічному та соціальному розвитку кожної країни належить саме проблемам бюджету й ефективності управління бюджетними коштами, адже бюджет належить до тієї сфери суспільного життя, що безпосередньо стосується інтересів усіх членів суспільства [1, с. 14].

У зв'язку з цим дедалі більше привертається увага науковців до питань, пов'язаних із формуванням і використанням коштів Державного бюджету України, оскільки через центральний бюджет великої кількості розвинених держав перерозподіляється близько 30–50 % валового внутрішнього продукту, що є основним джерелом акумуляції фінансових ресурсів країни.

Теоретичну основу дослідження проблем функціонування державних фінансів, а також формування дохідної бази державного бюджету становлять наукові праці вітчизняних науковців: В. Л. Андрущенко, В. Д. Базилевича, С. А. Буковинського, О. Д. Василика, В. М. Гейця, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко, З. М. Лободіної, В. А. Лютого, І. О. Луніної, Ц. Г. Огня, К. В. Павлюк, А. М. Суторміної, О. І. Тулай, С. І. Юрія та ін. Незважаючи на значний науковий доробок зазначених науковців, на сьогодні актуальним залишається питання оцінки сучасного стану Державного бюджету України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державний бюджет є вагомим інструментом макроекономічного регулювання. Він здійснює розподіл та перерозподіл валового внутрішнього продукту між регіонами країни, секторами економіки, верствами населення з метою підвищення ефективності реалізації фінансової політики держави, забезпечення фінансування об'єктів соціально-культурної сфери, державного управління та охорони навколишнього природного середовища та ін. [2, с. 96].

Доходи державного бюджету – це частина централізованих фінансових ресурсів держави, які врегульовані відповідними нормативними актами і необхідні для виконання її функцій.

Бюджетним кодексом України визначено, що доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [3].

Склад і форми мобілізації доходів залежать від системи та методів господарювання, а також від економічних завдань, які вирішує суспільство у певний період. Основне

призначення системи державних доходів – створення надійної фінансової бази для забезпечення фінансової діяльності держави.

Доходи бюджетів створюються за рахунок податків від фізичних і юридичних осіб, зборів та інших обов'язкових платежів, надходжень з інших джерел, що встановлені законодавством України [4].

Кожна група доходів відіграє значну роль у системі Державного бюджету України. У формуванні доходів відіграють як макроекономічні, так і мікроекономічні фактори впливу на економіку: валовий внутрішній продукт, платоспроможність населення, вибір підприємствами та юридичними особами системи оподаткування, тіньова економіка, територіальне знаходження об'єкта оподаткування та ін. Тому доцільно розглянути структуру доходів у Державному бюджеті України та визначити динаміку, джерела формування та фактори впливу на коливання доходів відповідно до бюджетної класифікації (табл. 1).

За весь аналізований період 2015–2019 рр. у структурі доходів спостерігається значний дисбаланс. Так, найбільшу питому вагу займають податкові надходження – від 77 % у 2015 р. до 80,8 % у 2019 р., або на 3 в.п., але у 2017 році у структурі доходів податкові надходження показали тенденцію до спаду на 2,7 в.п. Причиною такого дисбалансу стало зростання надходжень у цільових фондах на 3,71 в.п. у 2017 р. порівняно з 2016 р. Зростання відбулося шляхом конфіскації коштів державою через корупційні порушення.

Таблиця 1

Структура доходів Державного бюджету України за 2015–2019 роки (%)

Доходи	2015	2016	2017	2018	2019
Усього доходів, у т.ч.:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Податкові надходження	77,0	82,3	79,6	81,9	80,8
Неподаткові надходження	22,6	16,9	16,3	17,9	18,9
Доходи від операцій з капіталом	0	0,03	0,04	0,1	0,02
Цільові фонди	0,1	0,1	3,8	0,02	0,2
Офіційні трансферти	0,3	0,7	0,2	0,2	0,1

Джерело: [5–6].

У структурі доходів друге місце серед надходжень займають неподаткові надходження, оскільки цей податок неможливо точно спланувати, а лише спрогнозувати, він не має фіскального характеру і не є обов'язковим, але становить значний відсоток у структурі, у середньому 17 %. Доцільно звернути увагу на показник 2016 р., який становить 16,82 %, що на 5,62 в.п. менше показника 2015 р. Основною причиною цього стало те, що 2015 до державного бюджету надійшли кошти за продаж 3G-ліцензій, що збільшило структуру неподаткових надходжень у сумі 9,1 млрд грн.

На основі проведеного аналізу доходів державного бюджету спостерігається тенденція до зростання надходжень, що, в свою чергу, має позитивно відобразитися на економіці країни, проте особливу увагу потрібно приділити збалансуванню бюджету, про це свідчить значний дисбаланс доходної та видаткової частини бюджету країни. В свою чергу, узагальнюючим та основним джерелом у структурі доходів державного бюджету є валовий

внутрішній продукт, що відображає результат розподілу вартості ВВП з учасниками процесу відтворення та подальшого розподілу вартості, сконцентрованої в руках держави. ВВП має досить важливе значення у формуванні дохідної частини бюджету та розвитку економіки загалом.

Так, за зростання ВВП відбувається стабілізація економіки, збільшення заробітної плати, зменшення безробіття, купівельної спроможності населення та інших факторів, які приведуть до збільшення податкових надходжень у країну. Але за зменшення ВВП відбувається спад виробництва, що призведе до негативних наслідків. Основний – це недофінансування бюджету через доходи.

Тому доцільно розглянути динаміку доходів Державного бюджету України щодо ВВП (рис. 1).

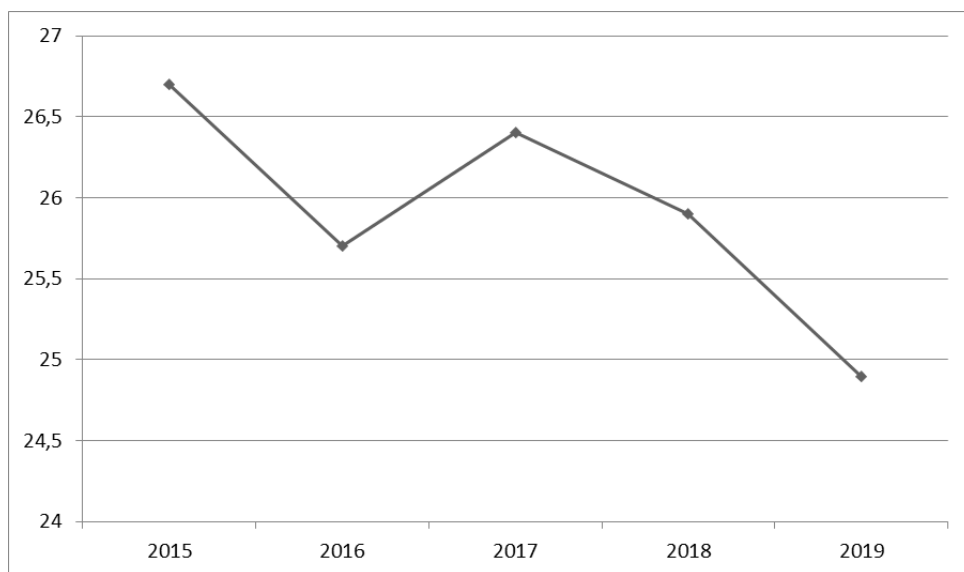

Рис. 2.1. Динаміка питомої ваги доходів у ВВП за 2015–2019 рр., %

Джерело: [5].

Дані рис. 1 щодо динаміки питомої ваги доходів у ВВП в період 2015–2019 рр. свідчать про нестабільну динаміку. Впродовж досліджуваного періоду спостерігається поступове зменшення питомої ваги доходів, за винятком 2016–2017 рр.

Останні економічні та бюджетні тенденції в країні висунули на передній план проблему фіскального напруження, тобто зростання питомої ваги податкової складової як у доходах бюджету, так і у ВВП [7, с. 269].

Розглянемо основні показники бюджетних класифікаторів у системі доходів за 2015–2019 роки у розрізі державного бюджету (табл. 2).

Згідно з даними Державної казначейської служби України, за аналізований період 2015–2019 рр. у системі доходів державного бюджету спостерігається постійне зростання загальної суми доходів. Так, згідно з даними табл. 2, доходи державного бюджету збільшилися із 543,69 млрд грн до 998,28 млрд грн, що було зумовлено економічними та

політичними факторами. Виконання дохідної частини 2016 становило 616,27 млрд грн, що на 81,58 млрд грн, або на 14,8 % більше від показників 2015 року.

Таблиця 2

Фактичний обсяг доходів у Державному бюджеті України за 2015–2019 рр., млрд грн

Вид надходження	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Доходи Державного бюджету України	534,69	616,27	793,26	928,1	998,28
Податкові надходження	409,42	503,88	627,15	753,81	799,77
Неподаткові надходження	120,01	103,63	128,4	164,68	186,68
Доходи від операцій з капіталом	0,17	0,19	0,29	0,66	0,18
Цільові фонди	0,15	0,29	29,84	0,19	1,77
Офіційні трансферти	3,14	4,17	5,97	7,3	8,72

Джерело: [8].

Збільшення спостерігається у податковій частині, а в неподатковій спостерігається значне зменшення. У системі податкових надходжень значну роль відіграв податок на додану вартість, який збільшився на 27 %, та податок на доходи фізичних осіб, який, порівняно з 2015 роком, зріс у 1,3 раза. Причиною цього стало збільшення заробітної плати в номінальному виразі. Зменшення неподаткових надходжень у 2016 спричинено відсутністю сплати видачі ліцензій за користування радіочастотами, що в 2015 році принесло до бюджету додаткові 9,1 млрд грн.

У 2017 році до державного бюджету надійшло 793,26 млрд грн, що на 146,99 млрд грн більше від показника 2016 року. Так, основною причиною збільшення у розрізі податкових надходжень був податок на додану вартість, у системі адміністрування якого відбулися значні зміни, а саме: введення електронного адміністрування, що дозволило залучити більшу кількість платників. Причинами зростання доходів також є шлях держави на детінізацію економіки, що дає змогу збільшити податкові надходження. Також потрібно звернути увагу на цільові фонди, які в 2017 році, порівняно з 2016 роком, збільшили надходження на 29,55 млрд грн, що є досить рекордним показником за аналізований період. Основне наповнення бюджету відбулося за рахунок коштів, які були конфісковані судом через корупційне правопорушення.

За 2018 рік державний бюджет отримав 928,1 млрд грн, що на 138,84 млрд грн більше від показника 2017 року. Збільшення відбулося за всіма статтями доходів, зокрема значну роль мають податкові надходження, що зросли на 126,66 млрд грн; значну роль відіграв ПДВ зі ввезених на територію України товарів та послуг і знецінення національної валюти. Основним надходженням у системі доходів стало збільшення коштів від розмитнених автомобілів.

Так, частка доходів за 2019 рік збільшилася на 70,19 млрд грн порівняно з 2018 роком, що, порівняно з попередніми періодами, відображає тенденцію до зниження доходів за деякими статтями, але, в свою чергу, збільшення відбулося за рахунок податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб. Причиною цього стало зростання середньої заробітної плати по Україні, а також зменшенню стрімкої динаміки податкових надходжень сприяло зміцнення національної грошової одиниці.

Проведений аналіз свідчить, що доходи відіграють досить важливу роль у формуванні економіки та інфраструктури країни через фіскальні та нефіскальні фактори впливу в економіці.

Вважаємо, що вирішення проблем щодо формування дохідної частини державного бюджету має місце тільки за умови покращення макроекономічної ситуації в державі, оскільки короткострокові заходи мають лише тимчасовий характер.

Реальне збільшення дохідних джерел можливе лише в умовах успішного функціонування у державі виробничих потужностей, що забезпечуватиме стабільну фінансово-економічну основу для формування доходів бюджету. Для цього необхідним є чітке визначення стратегії розвитку реального сектору економіки, від чого і залежить у подальшому вирішення й інших завдань відповідно до поставлених стратегічних цілей [9, с. 50].

Зазначимо, що ефективна економічна політика держави, зокрема щодо створення нових робочих місць, забезпечить істотне скорочення обсягів соціальних виплат. Відповідно, внаслідок здійснення результативної податкової політики, заощаджуючи кошти за рахунок скорочення субсидій, податкових пільг й інших резервів економії бюджетних коштів, держава зможе надати реальну допомогу тим, хто втратив роботу.

Висновки. Доходи – важлива складова частина державного бюджету. У системі міжбюджетних відносин доходи слугують основою для виконання державою своїх функцій та забезпечення функціонування бюджетної системи. Доходи бюджету поділяються на податкові, неподаткові, доходи від операцій з основним капіталом, офіційні трансферти. Кожен із цих структурних складових є вагомим, однак найбільш бюджетоутворюючим компонентом є податкові надходження.

Доходи відіграють досить важливу роль у формуванні економіки та інфраструктури країни через фіскальні та нефіскальні фактори впливу в економіці. Постійні пошуки додаткових джерел наповнення бюджету приводять до збільшення доходів, адже саме за рахунок мобілізованих у державному бюджеті податкових, неподаткових та інших надходжень органи державної влади здійснюють реалізацію державної внутрішньої і зовнішньої політики, державне регулювання усіх суспільних процесів, стимулювання економічної та іншої діяльності.

Вирішення проблем збільшення дохідної частини бюджету, оптимізації її структури, зокрема щодо податкових надходжень, пов'язано зі специфікою здійснення державної політики регулювання податкового навантаження, оптимального рівня розподілу і перерозподілу новоствореної вартості між усіма суб'єктами суспільних відносин.

Політика держави щодо регулювання податкового навантаження повинна бути гнучкою та поміркованою, особливо в період бюджетного реформування і становлення демократичних засад розвитку суспільства, адже це сприятиме поступовому зростанню доходів державного бюджету, а також оптимізації їх структури.

Розмір та структура доходів державного бюджету впливає на всі соціально-економічні процеси, які відбуваються у державі, що зумовлює необхідність подальших досліджень з огляду на усвідомлення важливості цієї сфери для ефективного та стабільного розвитку національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биховченко В. Управління видатками Державного бюджету України. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2020. № 4. С. 13–24.
2. Тарасюк М. В., Сироветник О. С. Доходи державного бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018, № 21(2). С. 93–97.
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 28.12.2014 № 79-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79-19>
5. Бюджет України 2019: статистичний збірник. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_\(for_website\)%20\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_(for_website)%20(1).pdf)
6. Бюджет України 2018: статистичний збірник. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20\(for%20website\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20(for%20website).pdf)
7. Звіти про виконання бюджету: Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>
8. Коляда Т. А. Державний бюджет України на 2018 рік: особливості формування та перспективи виконання. *Бізнесінформ*. 2018. № 4. С. 267–274.
9. Далєвська Т. А. Фінансово-бюджетне та стратегічне планування регіонального розвитку на засадах смартспеціалізації. *Світ фінансів*. 2019. № 1(58). С. 43–53.
10. Мартиненко В. Оцінка динаміки та структури податкових джерел формування бюджету в Україні. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2019. № 3. С. 133–143.

REFERENCES

1. Vychovchenko, V. (2020). Management of expenditures of the state budget of Ukraine. *Ekonomicznyj visnyk. Serija: finansy, oblik, opodatkuvannja*. Vol. 4. Pp. 13–24 [in Ukrainian].
2. Tarasiuk, M. V. & Sirovertnyk, O. S. (2018). State budget revenues in the system of socio-economic development of Ukraine. *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo*. Vol. 21(2). Pp. 93–97 [in Ukrainian].
3. Budgetary Code Ukraine. (2010, July 8). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
4. About modification of the Budget code of Ukraine concerning reform of interbudgetary relations: Law of Ukraine (2014, December 28). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79-19> [in Ukrainian].
5. Budget of Ukraine 2019. Statistical Yearbook. (2020). URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_\(for_website\)%20\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_(for_website)%20(1).pdf) [in Ukrainian].
6. Budget of Ukraine 2018. Statistical Yearbook. (2029). Retrieved from [https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20\(for%20website\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20(for%20website).pdf) [in Ukrainian].
7. Reports on budget execution. Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy. URL: <http://www.treasury.gov.ua>
8. Koliada, T. A. (2018). The state budget of Ukraine for 2018: features of formation and prospects of execution. *Biznesinform*. Vol.4. pp. 267–274 [in Ukrainian].

9. Dalevska, T. A (2019). Financial-budgetary and strategic planning of regional development on the basis of smart specialization. *Svit finansiv*. Vol. 1(58). Pp. 43–53.

10. Martynenko, V. V (2019). Evaluation of dynamics and structure of tax budget formation sources in Ukraine. *Ekonomichnyj visnyk. Serija: finansy, oblik, opodatkuvannja*. Vol. 3. Pp. 133–143.

**Myroslava V. Tymots, PhD in Economics, Associate Professor, King Daniel's University
Structure Analysis of Ukraine's State Budget Revenue**

Introduction. There is a problem of filling budget revenues and searching for income growth reserves, as well as their optimization.

Purpose. The aim of the article is to analyze the dynamics and structure of revenues of the State Budget of Ukraine, the definition of the main problems of filling the revenue side of the budget, as well as the formation of approaches to improve the efficiency of the process of formation and use of state financial resources.

The methods of scientific knowledge and financial analysis are also used in the research process.

Results. State budget revenue is a part of financial resources of the state, which is used to implement its functions. Tax revenues, non-tax revenues, the income from capital transaction as well as transfers are included into budget revenue. Each group of incomes plays a very important role in the system of the State Budget of Ukraine. The main purpose of the state revenue system is to form the provision of financial activities of the state. The structure and dynamics of budget revenues of Ukraine in 2015-2019 are analyzed. The most specific share of this period was occupied by tax revenues.

There is an increase in the revenue side of the budget, which is due to economic and political factors. The emergence of significant fluctuations and deviations in the structure of the revenue side of the state budget in the context of state budget policy in modern conditions is due to the low quality of planning, which has been observed in recent years in the organization of public finances.

Conclusion. Solving the problems of increasing the revenue side of the budget, optimizing its structure, in particular in relation to tax revenues, is associated with the specifics of the implementation of state policy of tax budget regulation. Solving the problem of forming the revenue side of the budget will be possible due to the conditions of improving the macroeconomic situation of the country.

Key words: budget revenue, dynamics, financial resources, structure, tax revenues.

Стаття надійшла до редколегії 12 грудня 2020 року